

Streszczenie rozprawy doktorskiej

pt. *Narracja i niepełnosprawność.*

Studia o niepełnosprawności w perspektywie humanistyki zaangażowanej

Przedłożona rozprawa doktorska łączy namysł nad statusem studiów o niepełnosprawności (ang. *disability studies*) z refleksją nad działaniami emancypacyjnymi osób z niepełnosprawnościami, realizowanymi za pomocą narracji niefikcjonalnych. Narracje te analizowane są nie tylko jako przedstawienia indywidualnych doświadczeń autorów i autorek, lecz także jako narzędzia emancypacyjnej krytyki społecznej, wykorzystywane do wzmacniania ruchu na rzecz emancypacji. Podobnie jak studia o niepełnosprawności, literatura niefikcjonalna tworzona przez osoby z niepełnosprawnościami (re)konstruuje i przedstawia nową wiedzę o doświadczeniu i ciele.

Uwzględniona w rozprawie refleksja metodologiczna, dotycząca studiów o niepełnosprawności, definiuje je jako epistemiczną odpowiedź na działania emancypacyjne osób z niepełnosprawnościami. Analizie poddane zostały implikacje przyjętego przez *disability studies* zobowiązania do wspierania emancypacji poprzez wytwarzanie nowej, krytycznej wiedzy o niepełnosprawności. Studia te są więc jedną z zaangażowanych dyscyplin współczesnej humanistyki, a metanaukowa refleksja na ich temat pozwoliła przedyskutować takie kwestie, jak sprawczość nauki, relacje między badaczami a przedstawicielami zmarginalizowanych grup społecznych czy status wiedzy umiejscowionej.

Rozprawa podzielona jest na sześć rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi opis ścieżek krytycznych, jakimi podążały zachodnie studia o niepełnosprawności, zaprojektowane jako odpowiedź na realizowane przez osoby z niepełnosprawnościami działania emancypacyjne w określonej przestrzeni społeczno-politycznej. W tej części pracy opisane zostały okoliczności kształtowania społecznego modelu niepełnosprawności jako perspektywy emancypacyjnej, projektującej określone interpretacje i działania, przeciwstawianej dominującemu medycznemu modelowi niepełnosprawności. Przywołane zostały także projekty krytyki i dekonstrukcji naukowych metod korzystania z doświadczenia niepełnosprawności oraz z niepełnosprawnego ciała. Ważnym pojęciem, jakiego użyto w tym kontekście, jest niesprawiedliwość epistemiczna, rozumiana jako pozbawienie podmiotu prawa do mówienia we własnym imieniu oraz tworzenia wiedzy, spowodowane uznaniem tego podmiotu za epistemicznie niesprawnego.

Zrekonstruowany zostaje również przebieg jednej z pierwszych, insurekcyjnych krytyk tego rodzaju niesprawiedliwości, przeprowadzonej przez brytyjskiego aktywistę, Paula Hunta. Rozdział uwzględnia w tym kontekście także krytykę obiektywności jako jednego z mechanizmów regulujących relacje w przestrzeni wiedzy.

W rozdziale drugim rekonstruowane są ścieżki krytyczne, jakie konstytuują literaturoznawcze studia o niepełnosprawności. Punktem wyjścia analizy jest krytyka reprezentacji niepełnosprawności w literaturze fikcyjnej, której rzecznikami i reprezentantami są m.in. David T. Mitchell i Sharon L. Snyder, autorzy interpretacyjnej koncepcji niepełnosprawności jako protezy narracyjnej. Następnie przeanalizowany został potencjał epistemiczno-krytyczny literatury niefikcyjnej, tworzonej przez osoby z niepełnosprawnościami. Ważną częścią drugiego rozdziału jest rekonstrukcja debaty, jaka toczyła się w Polsce po nagrodzeniu dramatu *Debil* Maliny Prześlugi Gdyńską Nagrodą Dramaturgiczną w 2020 r. W tej debacie wybrzmiało wiele ciekawych kwestii, związanych z etyką i polityką reprezentacji doświadczeń-ciał osób marginalizowanych ze względu na zakres sprawności.

Kolejny, trzeci rozdział opisuje jedną z popularnych strategii krytyczno-emancypacyjnych w przestrzeni wiedzy o niepełnosprawności. Tą strategią jest włączanie do projektu naukowego narracji autobiograficznej, przybierającej formę manifestu autobiograficznego lub autoetnografii. W tym rozdziale przedstawiona i uzasadniona została teza o istotnej roli autobiograficznych coming outów w rozwoju zaangażowanej krytyki kulturowej, nie tyle uprzywilejowującej usytuowany i ucieleśniony punkt widzenia, ile wprowadzającej do przestrzeni wiedzy nowy, emancypacyjny także dla tej przestrzeni, paradygmat epistemiczny.

Rozdział czwarty poświęcony jest analizie trzech antologii, gromadzących teksty napisane przez osoby z niepełnosprawnościami, wydanych w Wielkiej Brytanii, Polsce i Stanach Zjednoczonych na różnych etapach kształtowania się lokalnych projektów emancypacji. W oparciu o te antologie odtworzona i opisana została wspólnotowa retoryka emancypacyjna, której ważną cechą jest napięcie między perspektywą indywidualną a perspektywą kolektywną. W przypadku wydanej w Polsce antologii, przedstawiono także główne kierunki jej recepcji oraz zwrócono uwagę na oddziaływanie różnych paradygmatów naukowej interpretacji osobistych narracji o niepełnosprawności.

Piąty rozdział dotyczy niefikcyjnych tekstów o niepełnosprawności, mających wyraźny krytyczno-społeczny profil. Badawcza uwaga skupia się na polskich reportażach o niepełnosprawności, w tym na cechach reporterskiej postawy rzeczniczkiej. Analizie poddane zostały także wybrane narracje matek niepełnosprawnych dzieci. Narracje te czytane są na tle społeczno-politycznych przemian, jakie określa się mianem kryzysu opieki. Główną metodą czytania w omawianej części pracy jest zaproponowana przez Ato Quaysona metoda rozpatrywania tekstu jako narzędzia krytyki rzeczywistości społecznej, a nie jedynie narzędzia reprezentacji, rozumianej jako opis i odtwarzanie. W ostatniej części piątego rozdziału pojawia się metarefleksja na temat praktykowania interpretacji rzeczniczkiej, zaangażowanej w krytykę reprezentacji oraz upowszechnianie idei emancypacyjnych.

Ostatni rozdział rozprawy przedstawia metadyscyplinarną analizę, która koncentruje się na studiach o niepełnosprawności i konsekwencji zaangażowania. W tym rozdziale zawarte są rozważania na temat kształtowania się zaangażowanej dyscypliny badań humanistycznych oraz praktyk jej krytycznej, dekolonizującej przebudowy. Zrekonstruowano również refleksje na temat instytucjonalizacji *disability studies* w Polsce. Rozdział kończą rozważania na temat relacji między humanistyką zaangażowaną a polityką tożsamości jako narzędziami krytyki dominujących narracji o niepełnosprawności.

Rozprawa zostaje podsumowana w zakończeniu, które stanowi rekapitulację głównych tez oraz zawiera ogólną refleksję na temat wykorzystanych perspektyw analitycznych.